

УДК 78.03(477)

БЄЛІКОВА Валентина Венедиктівна –
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музикознавства,
інструментальної та хореографічної підготовки
Криворізького національного університету;
член Спілки композиторів України,
заслужений працівник культури України
e-mail: efb@ukr.net

СТОРИНКИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ КРИВОРІЖЖЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Початок ХХІ століття позначений новим сплеском відродження української культури, що пов'язано з осмисленням стану, існування, подальшого розвитку різних видів художньої творчості, серед яких музичне мистецтво займає особливе місце.

Музична культура Криворіжжя заслуговує на увагу як важлива складова української культури сьогодення. Усвідомлення значущості музичного мистецтва як невід'ємної частини цілісного художньо-творчого процесу в контексті прогресивного розвитку суспільства має колосальне значення в сучасний період. Значущість його пояснюється, з одного боку, тим, що своєрідно відтворюючи об'єктивну дійсність, музичне мистецтво своєю унікальною специфічною мовою яскраво висвітлює актуальні потреби суспільства, що існують у конкретний історичний період, певним чином роз'яснюючи взаємозв'язок музичної діяльності, однорідними сферами людської діяльності, одночасно створюючи бажані умови для існування музичної царини та інших галузей людської діяльності. З іншого боку, діалогова сутність та фахова спрямованість музичного мистецтва створюють відповідні й необхідні умови для творчого розвитку суспільства, що підштовхують кожну його людину до свого саморозвитку і, головне, до самовиховання своїх творчих здібностей як таких, бо останні потрібні людині будь-якої професії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Музична культура Криворіжжя, як і всієї України, пройшла довгий шлях свого розвитку і нині вже можна говорити про її успіхи у досягненні високого мистецького професіоналізму. Особливості її розвитку вивчали історики, музикознавці, вчителі-краєзнавці (М. Артеменко, В. Белікова, В. Бухтіяров, Г. Гусейнов., В. Шевченко та інші), але й сьогодні залишається нагальна необхідність нових підходів у висвітленні цієї теми.

Мета статті полягає у наступному: підбити певні підсумки розвитку музичної

культури Криворіжжя у період другої половини минулого століття та перших років ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. На різних етапах свого розвитку музична культура Криворіжжя мала свої особливості, що були зумовлені історичними подіями, складними економічними та політичними змінами в країні, корпоративними та інтегративними процесами, нестабільно-культурним характером розвитку суспільства, його світоглядним тенденціям й естетичними потребами тощо.

Кожна історична епоха вносила конкретні зміни у процеси розвитку музичної культури. Звісно, що в основі музичної культури як такої лежить музичне мистецтво, яке за структурою свого формоутворення має такі головні складові, як: фольклорна, духовна, професійна музика.

Відмітимо той факт, що фольклорна музика є основною ланкою цілісного музичного формоутворюючого процесу музичної культури як такої, важливою дійсно дієвою формою людської діяльності.

Аналіз висновків наукових досліджень з філософії, соціології, психології, мистецтвознавства (Берг, Шпенглер, Хайдеггер, Юнг, Фромм тощо) дають підставу до висловлення думки про те, що з появою кожного нового соціально-історичного періоду фольклорна музика, з одного боку, продовжує своє існування як колективне народне творіння, що цікавить композиторів української професійної музики та представників музичної еліти інших країн. З іншого боку, фольклорна музика поступово й впевнено перероджується у зовсім новий тип музичного утворення із суто специфічними особливостями, характерними саме для конкретного історичного періоду. Як підкреслює дослідниця розвитку народної художньої творчості Л. Михайлова, в самому контексті народної художньої творчості існували різні пласти музичного мистецтва. відбувалося накладання одного типу фольклорної музики утвореного в період давноминутих часів формування музичної культури на музичні утворення, що виникали вже значно пізніше.

Нові соціально-історичні умови життя суспільства впливали на довколишнє середовище, що змінювалося від залежності самої соціально-історичної та соціально-культурної ситуації в суспільстві й країні в цілому.

Осмилення нової соціально-культурної ситуації впливало на нове відношення суспільства до самої людини. Більше того у останньої виникало бажання самоактуалізації через самовизначення, самореалізацію, самоствердження своєї особи у різних видах людської діяльності.

Нові соціально-історичні умови вносили зміни не тільки у життя та побут суспільства, а й у свідомість людини. Оточуюче середовище вчені почали називати «картиною світу», в якому виникало ряд проблем з психології, медицини, мистецтвознавства. Саме в кінці ХХ століття науковці розробляють проблеми на зіткненні різних наукових досягнень (наприклад: музичне мистецтво і медицина). Згодом досягнення у різних наукових галузях знайшли своє втілення і в художніх утвореннях. Так, різносторонні підходи до осмилення фольклорного мистецтва дають можливість зрозуміти трансформацію музичного фольклору, його соціодинаміку розвитку, завдяки чому приблизити дослідження українського музичного фольклору до високопрофесійного музичного мистецтва.

Підтверджують вищевикладену думку відомі в усьому світі шедеври обробок українських народних пісень Лисенка, Леонтовича, Людкевича, Стеценка, Фільц («Колядки і щедрівки», «Мала мати одну дочку», «Марусенька по саду ходила», «Летять галочки»).

Другою складовою української музичної культури слугує духовна музика. Її функціонування науковці відносять до періоду Х століття, коли музичні твори духовної музики існували у вигляді одноголосної церковної монодії. Та її подальший розвиток був на стільки стрімким, що уже у XVI–XVIII століттях вона стає інтонаційною скарбницею для утворення українськими композиторами багатоголосної хорової та інструментальної музики. Маються на увазі партесні концерти Березовського, Бортнянського, Ведея («Не отвержи мене во время старости», «Придіте воспоем», «Доколе Господи...»).

Відродження духовної музики в Україні активізувалося у 80-х роках минулого століття. Сьогодні духовна музика займає одне з провідних місць у творчості сучасних українських композиторів. Наприклад: Л. Дичко «Божествена Літургія №1 Святого Іоанна Златоуста» для дитячого (жіночого) хору а капелла, Б. Фільц «Три молитви до Пресвятої Богородиці». Духовні твори

сучасних українських композиторів виконуються в кафедральних соборах (у Кривому Розі їх понад 35), на великих музичних святах, фестивалях та конкурсах.

Третьою складовою частиною музичної культури Криворіжжя є українська професійна музика. Її функціонування пов'язують з творчою діяльністю М. Лисенка, який в історії розвитку українського музичного мистецтва розглядається як фундатор української музичної культури.

Звісно, що розвиток професійної музики пов'язаний з утворенням нових принципів та граней музичного мислення, появою цікавих стилістичних прийомів розвитку музичної тканини, зародженням нових естетичних потреб та смаків у суспільстві і, як результат, нових музичних тем, завдань та функцій музичного мистецтва.

Новий етап у розвитку музичної культури Криворіжжя був зумовлений активізацією різних сторін життя великого промислового міста. До Кривого Рогу приїхала інтелігенція, яка мріяла будувати нові велетенські заводи й шахти, сучасні школи та дитячі садки й майданчики.

Після Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. музична культура міста активізувалася завдяки оновленій системі музичної освіти. Знаковою подією в цьому відношенні було відкриття у місті двох головних музичних закладів: у 1959 р. Криворізького музичного училища, яке очолив у ті часи відомий організатор музичного життя у місті, чудовий педагог М. Ромасенко (нині цей заклад має назву «Криворізький обласний музичний коледж»).

У 1967 році (через 8 років) у місті був відкритий музично-педагогічний факультет при Криворізькому педагогічному інституті, куди стали приїздити на роботу випускники міського музичного училища після здобуття вищої освіти в консерваторіях (тепер музичних академіях) Києва, Львова, Одеси, Санкт-Петербурга, Харкова, Донецька. Діяльність колективу факультету одразу ж була спрямована на підготовку вчителів музики для загальноосвітніх шкіл, що відповідало потребам суспільства.

У перші роки на факультеті працювали відомі в Україні діячі музичного мистецтва: композитори О. Семенов, Е. Ханок; фольклорист, доктор мистецтвознавства, професор А. Іваницький.

Розглядаючи розвиток музичної культури Криворіжжя у період кінця ХХ століття необхідно підкреслити значущість осінніх виступів симфонічного оркестру Дніпропетровської філармонії. Згадані концерти відкривали щорічні музичні сезони всієї Дніпропетровщини. Завдяки таким концертам молодь, яка цікавилася музичним

мистецтвом, знайомилася із кращими творами світової та української музичної класики.

У контексті сказаного підкреслимо значний вплив на розвиток музичної культури Криворізького регіону діяльність хорової капели музично-педагогічного факультету, яку, починаючи з 1976 року, упродовж тридцяти років, очолював відомий у місті хормейстер, диригент, педагог та композитор, доцент А. Балабан. Під його керівництвом виконувались такі твори, як «Реквієм» В. Моцарта, «Глорія» А. Вівальді, хорові картини з опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», обробки українських народних пісень відомих вітчизняних композиторів М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, хорові твори українських сучасних композиторів.

У 1982 році хоровій капелі було присвоєно почесне звання «Народна» й нагороджено почесними грамотами Спілки композиторів та Міністерства культури й освіти України. Багаторічна та активна діяльність хорової капели музично-педагогічного факультету заклала підґрунтя для діяльності хорових колективів факультету, які нині успішно виступають під керівництвом В. Сергєєвої, А. Бондаренко.

Діяльність колективу музично-педагогічного факультету у непрості 90-ті роки ХХ століття заслуговує на особливу увагу. Мова йде про активну творчість викладачів у галузі музично-виконавського мистецтва. У підтвердження сказаного необхідно згадати діяльність заслуженого діяча мистецтв України, лауреата Всесоюзних та Міжнародних конкурсів А. Семешко.

Добре відомий на факультеті дуєт співачки, доктора педагогічних наук Н. Овчаренко та піаністки, кандидата мистецтвознавства, доцента О. Чеботаренко. Далеко за межами міста знають зворушливий спів кандидатів педагогічних наук, доцентів Л. Косяк, М. Вікторової та їхніх учнів, які постійно беруть участь у міських, всеукраїнських конкурсах і займають почесні призові місця.

Минає час і період перших років ХХІ століття позначився організацією та проведенням нових форм різноманітних міських фестивалів та конкурсів, що сприяють виявленню молодих музичних талантів у Кривому Розі. Традиція розвитку фестивального руху пов'язана з плідною діяльністю заступника міського голови, заслуженого працівника культури України В. Берлін. Якщо у 1991 році у Кривому Розі проводилось 6 міських фестивалів та конкурсів, то починаючи з 2010 року їх у місті вже понад 20.

Серед популярних музичних змагань, що проводяться у Кривому Розі й сприймаються як великі музичні свята вже не одне

десятиліття проходять фестивалі-конкурси академічної музики: «Чарівна флейта» (духової музики), «Юний скрипаль» (молодих скрипалів), «Юний віртуоз» (виконавців фортепіанного мистецтва). Давні традиції виконавської майстерності гри на народних інструментах продовжує конкурс «Україно моя», заснований ще у 1991 році.

Крім фестивалів академічного мистецтва у Кривому Розі щорічно відбувається Єпархіальний фестиваль духовної музики «Від Різдва до Різдва». Ініціатором його проведення є Митрополит Криворізький та Нікопольський Владика Єфрем. У фестивалі беруть участь хорові колективи храмів міста, хорові та вокальні ансамблі шкіл музично-естетичного виховання, музичного коледжу, факультету мистецтв Криворізького державного педагогічного університету. Більш детальніше розкриємо діяльність цього фестивалю.

Основним хоровим колективом на цьому фестивалі є хор при Спасо-Преображенському соборі, який виник ще у 1991 році. Першим регентом його був Борис Бабешко. З 1992 року управління хором перейшло до В. Кравченка, який дуже серйозно віднісся до діяльності колективу. В. Кравченко зібрав нотну бібліотеку необхідну для основних церковних свят, літургичних піснеспівів. З 1996 року в репертуарі хорового колективу з'явилися твори концертного плану. З грудня 1999 року, за благословенням Владика Єфрема, керування хором перейшло до Олени Семенової. Хорові твори почали звучати величаво й урочисто.

До хорового колективу були запрошені такі співаки, як отець Михайло (Беденко), А. Семенов й О. Семенова, О. Борець, І. Смірнова та інші. Нині репертуар колективу нараховує понад 250 творів. Серед них є гармонізації знаменного, сербського, афонського розспівів, мелодій Києво-Печерської та Почаївської лавр. Підкреслимо, що на фестивалі постійно звучать найкращі твори духовної музики відомих в усьому світі українських, російських, західноєвропейських композиторів.

У 2005 році фестивальний рух поповнився музичними фестивалями вокальних та вокально-інструментальних ансамблів «У новий рік з улюбленими піснями» та молодіжної музики «Турбофлай». Метою названих фестивалів є розвиток та популяризація яскравих творів національної та світової музики, відродження кращих традицій музично-виконавського мистецтва в Україні.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Діяльність криворізьких музикантів направлених на розвиток музичної культури Криворіжжя не обмежується названими формами музичної діяльності. Та на жаль межі пропонованої статті не дозволяють

в усьому обсязі розкрити діяльність музикантів-криворіжців за межами Кривого Рогу, розкрити їхню творчу діяльність у духовно-просвітницькому центрі для дітей та юнацтва, що працює у численних дитячих недільних школах міста.

Подальший огляд розвитку музичного життя на Криворіжжі дасть змогу виявити нові талановиті імена серед молодих музикантів, з'ясувати подальші шляхи формування музичної культури регіону.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Белікова В. В. Історія української музики: навчальний посібник / Валентина Венедиктівна Белікова; МОНМС України. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – 372 с.
2. Белікова В. В., Бреус С. М. Криворізький державний педагогічний університет. Музично-педагогічний факультет / В. В. Белікова, С. М. Бреус. – Кривий Ріг: ІВІ, 2002. – 22 с.
3. Михайлова Л. И. Народная художественная культура: детерминанты, тенденции, закономерности социодинамики / Л. И. Михайлова. – 2-е изд. – М.: Вузовская книга, 2005. – 264 с.
4. Спасо-Преображенский кафедральный собор. – Кривой Рог: Украинская православная церковь, Криворожская епархия, 2010. – 34 с.

REFERENCES

1. Belikova, V.V. (2011). *Istoriya ukrayins'koyi muzyky: navchal'nyy posibnyk* [Ukrainian music history: a manual]. Krivoy Rog: Publishing House.
2. Belikova, V., Breus S. (2002). *Krivoy Rog*

State Pedagogical University. Musital-pedagogical Faculty. [Krivoy Rog State Pedagogical University. Musical-pedagogical Faculty]. Krivoy Rog: IVY.

3. Mikhailova, L. (2005). *Narodnaya khudozhestvennaya kul'tura: deternynantU, tendentsyy, zakonornosty sotsyodynamky*. [Folk Art Culture: determinants, trends, patterns socio-dynamics]. Moscow: High school book.

4. *Spaso-Preobrazhensky kafedral'nUy sobor (2010)*. [The Transfiguration of the Savior Cathedral]. Krivoy Rog.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БЕЛІКОВА Валентина Венедиктівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музикознавства, інструментальної та хореографічної підготовки Криворізького національного університету; член Спілки композиторів України, заслужений працівник культури України.

Наукові інтереси: вивчення проблеми розвитку музичного мистецтва, сучасного музичного виконавства, методики викладання історико-теоретичних дисциплін у навчальних закладах освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BELIKOVA Valentina Venedyktivna – Ph.D., assistant professor of musicology, instrumental and choreographic training Kryvyi Rih National University; Member of the Union of composers of Ukraine, Honored worker of culture of Ukraine.

Circle of scientific interests: study of music, contemporary music performance, methods of teaching historical and theoretical subjects in schools of education.

УДК 371.134:78; 7:001.8

БУЗОВА Олена Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного виховання Бердянського державного педагогічного університету
e-mail: buzovaolena@mail.ru

СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ У ЗМІСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Утвердження гуманістичної парадигми на сучасному етапі розвитку суспільства активізує увагу науково-педагогічної громадськості до проблеми фахової підготовки молоді у контексті загальних проблем художньої культури. Вирішення педагогічних завдань, що постають у світлі загальнодержавних пріоритетів, значною мірою залежить від рівня підготовки вчителів мистецького циклу предметів, зокрема, майбутніх учителів музики.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Реалізація комплексного використання різних видів мистецтв ґрунтується на фундаментальних дослідженнях феномену синтезу мистецтв. Дослідники ХХ століття, продовжуючи пошук закономірних засад взаємодії мистецтв, наголошують на принциповій можливості взаємопроникнення різних способів художнього освоєння дійсності на основі не лише зовнішньотематичних, а й внутрішніх закономірностей мистецького синтезу. Серед найґрунтовніших – концепція мистецтва як цілісного духовного феномену у Ф. І. Шміта, ідея нерівномірного